

OSLOBOĐENJE SARAJEVA I ZENICE

RAZVOJ SITUACIJE NA PODRUČJU ZENICE U TOKU MARTA 1945.

Početkom marta 1945. front koji su držale jedinice pod komandom štaba 4. krajiške NOU divizije zapadno od Zenice se ustalio na liniji:

Trinaesta krajiška brigada: selo Gluha Bukovica — selo Gornje i Donje Višnjevo — selo Dub — selo Sui Dol — selo Maline — selo Guča Gora škola isključno.

Šesta krajiška brigada: škola u selu Guča Gora — selo Alihodže uključno sve na desnoj obali rijeke Bile.

Jedanaesta kozaračka brigada: selo Alihodže isključno — desnom obalom rijeke Bile, uključno cesta kod željezničke stanice Bila.

Osma krajiška brigada: selo Mali Mošunj — selo Veliki Mošunj — Kum • — k. 744 — selo D. Večerska — k. 566 zaključno.

Sedma krajiška brigada: selo Baškaradi — selo Kruščica — selo Vraniska.

Po naređenju štaba 4. divizije sve jedinice su 6. marta 1945. izvršile napad na neprijatelja koji se do 10. marta uspio da održi na slijedećim položajima: mjesto Busovača — selo Kruščica — selo Baškaradi — Vitez — selo Bukve — Lađice — Janjaci — Stranjani — Gradiš.

Jedinice divizije nastavile su sa napadima i do 14. marta i protjerale neprijatelja na liniju Busovača — Kaonik — Kuber — Kozarci — Gradiš.

Jedanaesta brigada posjela je položaje na liniji Paljika — selo Janjac — selo Obrenovci — selo Jagodici.

Sredinom marta Vrhovni komandant je naredio štabovima 2, 3. i 5. korpusa da oslobode Sarajevo, glavni grad Bosne i Hercegovine.

Stab 5. korpusa je za Sarajevsku operaciju odredio 6. i 8. krajišku brigadu 4. divizije i 10. krajišku diviziju u cjelini.

Na području Zenice štab korpusa je formirao komandu Zeničkog sektora u čiji sastav su uš: 11. kozaračka brigada 4. divizije, 13. krajiška brigada 39. divizije, 18. srednjobosanska brigada 53. divizije, artiljerijska brigada 5. korpusa i tenkovska četa 5. korpusa.

Već 24. marta 6. i 8. brigada 4. divizije su napustile front kod Busovače i Zenice i preko Rostova pod komandom političkog komesara 4. divizije Dmitra Bajalice i zamjenika komandanta divizije Steve Rauša krenule prema Sarajevu. Četvrtog aprila 1945. zajedno sa 10. krajiškom divizijom izbile su u sjeveroistočno od Sarajeva, gdje su 1. bataljon 6. i 3. bataljon 8. brigade iz grupe bataljona stupili u svoje brigade. Treći bataljon 11. brigade je dobio zadatak da na terenu Vijake — Očevlja — Olova formira komandu mjesta, izvrši mobilizaciju i da dobro obezbjedi pravac od Olova gdje se nalaze dijelovi 14. puka 7. SS »Princ Eugen« divizije i od Kaknja.

Četvrta i 10. krajiška divizija izbile su 4. aprila pred Sarajevo, koje je oslobođeno 6. aprila 1945.

Komandant Zeničkog sektora Petar Vojnović je 20. marta naredio štabu 11. brigade da noću 20/21. marta preda položaje 13. krajiškoj brigadi i razmjesti se na pro-

storiji selo Guča Gora, selo Maline radi odmora i pripreme za napad za konačno oslobođenje Busovače i Zenice.

RASPORED NEPRIJATELJSKIH SNAGA
KRAJEM MARTA 1945.

Vođa fašističke Njemačke odobrio je povlačenje 21. njemačkog brdskog korpusa iz reona Sarajeva i područja Zenice tek 20. marta, kada mu je propala protiv-ofanziva u južnoj Mađarskoj.

Komandant njemačkog korpusa najviše je vodio računa da mu budu jake snage na području Zenice i Busovače.

Po njegovom naređenju na područje Zenice i Busovače bile su uvijek najjače snage korpusa. Krajem marta u Zenici su stacionirale slijedeće neprijateljske jedinice: 359. puk 181. pješadijske njemačke divizije, čiji je komandant i ujedno komandant svih snaga za odbranu grada pukovnik Hart. Pod njegovom komandom su bili: 920. landešicen bataljon; 803. bataljon za osiguranje na pruzi Zenica — Kakanj (sastav: Nijemci i Čerkezi); oklopni voz broj »2«; ostaci 516. bataljona za osiguranje, ostaci 273. i 322. bataljona za osiguranje; mješoviti bataljon Talijana i Rumuna; dvije čete 13. SS puka 7. SS »Princ Eugen« divizije; 15. ustaška divizija i 811. bataljon za osiguranje. Ukupno oko 5000 neprijateljskih vojnika.

Spoljna odbrana grada bila je na liniji: Pobrežje — k. 587 — Katun; Kozarce — Grm (zaposjeli Talijani i Rumuni) i Lađice — k. 821 — k. 843 — Vjetrenica (dvije čete 13. SS puka).

Na sektoru Lašva — Busovača nalazile su se slijedeće neprijateljske jedinice:

U selu Grablje: štab 965. tvrđavske brigade ojačan sa 803. bataljonom za osiguranje, ukupno 4 bataljona, od kojih jedan bataljon u željezničkoj stanici Busovača na položajima prema Han Kompaniji u selu Podnadioci; 2. bataljon Kuber — k. 874; 3. bataljon Kratina — Topola i 803. bataljon za osiguranje u željezničkoj stanici Busovača sa zadatkom osiguranja pruge i ceste do mjesta Busovače naoružan teškim i lakim minobacačima, teškim mitraljezima, puškomitraljezima, flakovima, topovima, oklopnim vozom i 4 tenka.

U mjestu Busovača: 1. bojna 11. ustaškog stajaćeg zdruga, 803. bataljon za osiguranje (dio bataljona), 6. bojna 1. ustaškog zdruga, 3. satnija 3. bojne 1. ustaškog zdruga i četa za vezu 369. njemačke divizije. Ukupno 1600 Nijemaca i ustaša.

Komandant 21. njemačkog brdskog korpusa i komandant Zeničkog sektora pukovnik Hart su naredili da se organizuje najjača odbrana mjesta i željezničke stanice Busovača na liniji: selo Carice na cesti Busovača — Kiseljak — k. 469 — selo Ravan — k. 529 — Dubrave — k. 527 — Donji Buselji — selo Jazbine — selo Granice — k. 513 — rijeka Lašva.

Na ovoj liniji izgrađen je neprekidan niz dubokih rovova, a ispred rovova postavljene stotine i stotine mina. Sem toga svi objekti, naročito tvrde zgrade pretvorene su u otporne tačke. Artiljerija se nalazila na ciglani kod željezničke stanice i u selu Granice.

Neposrednu fortifikacijsku odbranu grada Zenice činili su: 3 betonska bunkera kod željezničkog mosta sa po dva teška mitraljeza i jednim protivtenkovskim topom; 4 bunkera kod željezare; 5 bunkera u Haldži; jedan bunker više rudnika Pobrežje; veći broj bunkera u Zmajevcu; 3 bunkera kod građanske škole; 2 bunkera na cesti prema Kan Kompaniji i 2 bunkera iznad kaznionice. Oko bunkera

bila je postavljena prepreka od žice, a ispred bunkera minska polja.

BORBE ZA OSLOBOĐENJE BUSOVAČE I ZENICE

Neposredne borbe za oslobođenje grada Zenice počinju 28. marta 1945. kada je 11. brigada po naređenju komandanta Zeničkog sektora stigla iz dotadašnjeg reona razmještaja u selima Guča Gora i Maline pred mjesto Busovaču.

Borbe za mjesto Busovaču počinju noću 28/29. marta napadom 11. brigade na neprijatelja na položajima selo Granice — selo Jazbine — i jugoistočno selo Bukve — selo Donji Buselji.

Četvrti bataljon je napadao na položaje neprijatelja u selo Jazbine — selo Bukve — selo Donje Buselje.

Drugi bataljon je istovremeno napao na neprijatelja na položajima u selu Granica sa sjeverozapada i jugoistoka obuhvatom sa bokova.

Artiljerijski divizion brigade dobio je zadatak da sa jednom baterijom minobacača podpomogne napad 2. i 4. bataljona, a ujutru 29. marta da otvori vrlo jaku vatru iz ostale dvije baterije minobacača po neprijatelju u željezničkoj stanici i na Ciglani, kao i na položaje neprijatelja po dubini ispred mjesta Busovače.

Prvi bataljon je bio u brigadnoj rezervi.

Izviđačka četa brigade vršila je izviđanja i osiguravala desni bok sa pravca Busovača — Kupreš, da ne bi neprijatelj preko Busovačkih staja — Roga trg. 1242 zašao za leđa brigadi.

Napad je počeo u 20.00 časova 28. marta. Drugi i 4. bataljon su se neopaženo privukli pred same rovove i uspjeli u prvom jurišu da zbace neprijatelja sa prednje linije odbrane. Neprijatelj se povukao u zadnje kuće sela

Granice i Jazbine odakle je pružao žilav otpor sve do zore 29. marta. Potpunu likvidaciju neprijatelja bataljoni nisu mogli izvršiti zbog mnoštva postavljenih mina ispred i sa bokova položaja.

U borbama noću 28/29. marta ubijeno je 35 i još više ranjeno Nijemaca i ustaša. Gubici oba bataljona brigade bili su 4 poginula i 11 ranjenih boraca.

Zaplijenjeno je 2 puškomitraljeza »Šarca«, više pušaka, 1 automat-šmajser, pištolji, ranci, opasači, fišeklije, odjeća, obuća i dr.

U zoru jakom minobacačkom vatrom artiljerijskog divizionna brigade neprijatelj je protjeran iz Jazbina i Granice.

Istog dana neprijatelj iz Busovače vrši tri protivnapada do podne i svaki put je bio odbijen uz velike gubitke. Oko 15.00 časova 2. i 4. bataljon su se povukli na polazne položaje.

Neprijatelj je u protivnapadima imao velike gubitke u mrtvim i ranjenim, ali bez obzira na gubitke nije prestajao sa jurišima da bi povratio izgubljene položaje.

Od 30. marta do 3. aprila 11. brigada je vršila pripreme za novi napad.

Ujutru 3. bataljonu štab 2. bataljona je uputio jedan vod u pravcu željezničke stanice Busovača da izvidi raspored i snage neprijatelja. Ovaj vod je naišao na neprijatelja koji je duž pruge i ceste rasporedio jake snage radi osiguranja jedinica 21. brdskog njemačkog korpusa, koje su sa prvim dijelovima bile u povlačenju.

Šestog aprila 2. i 4. bataljon su ponovo pokušali probiti neprijateljsku odbrambenu liniju Granice — Jazbine — Buselje, ali minska polja nisu dozvoljavala da se ide naprijed.

U borbi 6. aprila u kojoj su 2. i 4. bataljon opet prodrli u prvu borbenu liniju, neprijatelj je imao 14 poginulih

i 24 ranjena, a bataljoni 11. brigade 5 poginulih i 21 ranjenog borca.

Sedmog aprila 2. i 4. bataljon su nastavili sa napadima.

Drugi bataljon je napao neprijatelja na liniji selo Jazbine — selo Granice zaključno do sela Bukve. U žestokoj borbi uspio je da zauzme dijelom selo Bukve i Granice i protjerao neprijatelja iz sela Jazbine.

Četvrti bataljon je u isto vrijeme vršio pritisak na neprijatelja na položajima Bukve — Dubrava — Ravan — Kupreš. U toku cijelog dana bataljon je napadao i zauzeo selo Bukve. Međutim, neprijatelj koji se povlačio iz Sarajeva pristizao je i pojačavao odbranu. Sa mnogo jačim snagama Nijemci su povratili izgubljene položaje. Borba je nastavljena i u toku noći 7/8. aprila.

Osmog aprila izvršen je snažan pritisak na neprijatelja. Jedna četa 2. bataljona uspjela je da zauzme rovove pokraj ceste i pruge na sektoru Busovače i ugrozi povlačenje njemačkih snaga. Neprijatelj tada tri puta uzastopno juriša da oslobodi prolaz i svaki put je dočekan žestokom vatrom 2. i 4. bataljona. Nijemci i ustaše u tim borbama pretrpjeli su teške gubitke od mitraljeske i minobacačke vatre brigade. Zbog kritične situacije kod Kaonika komanda 7. SS »Princ Eugen« divizije upućuje najhitnije 2. bataljon 13. SS puka u pomoć, a zatim postepeno pojačava i ostalim snagama reon Busovače.

Devetog aprila ujutru Nijemci i ustaše su pokušali da odbace 2. i 4. bataljon brigade iz sela Jazbine, ali su odbijeni uz gubitke od 17 mrtvih, dok su bataljoni imali samo 4 ranjena borca.

Štab 11. brigade razmatra situaciju 9. aprila i zaključuje da je neprijatelj iscrpljen, da su glavne snage 21. njemačkog brdskog korpusa koje su se nalazile od Sarajeva i u prolazu pojačavale odbranu mjesta Busovače i

željezničke stanice Busovača prošle za Zenicu zbog čega treba preći u opšti napad svim snagama brigade i goniti neprijatelja ne dozvoljavajući mu da se odlijepi i pobjegne.

Ujutru 10. aprila uveden je i odmorni 1. bataljon u borbu na pravcu Gumanci — Janjički Vrh sa zadatkom da presječe odstupnicu njemačkim i ustaškim snagama u mjestu i željezničkoj stanici Busovača. Neprijatelj osjetivši namjere i plan štaba 11. brigade ujutru u 5.30 časova napušta obe Busovače, a 2. i 4. bataljon ga gone oslobađajući i mjesto i željezničku stanicu Busovača u 6.15 časova.

Tako je 10. aprila oslobođena Busovača oko koje su vođene najkrvavije borbe u dolini Lašve od kraja oktobra 1944. do aprila 1945. godine. U ovim borbama teže je ranjen komandant 4. bataljona Rade Batić i narodni heroj zamjenik komandanta 4. bataljona Stojan Grujičić Jaruga. U borbama oko Busovače poginuo je veliki broj boraca i rukovodioca 11. brigade.

Po oslobođenju Busovače 2. bataljon prelazi rijeku Lašvu, izbija na k. 515 i k. 557 gdje se spaja sa 13. krajiškom brigadom.

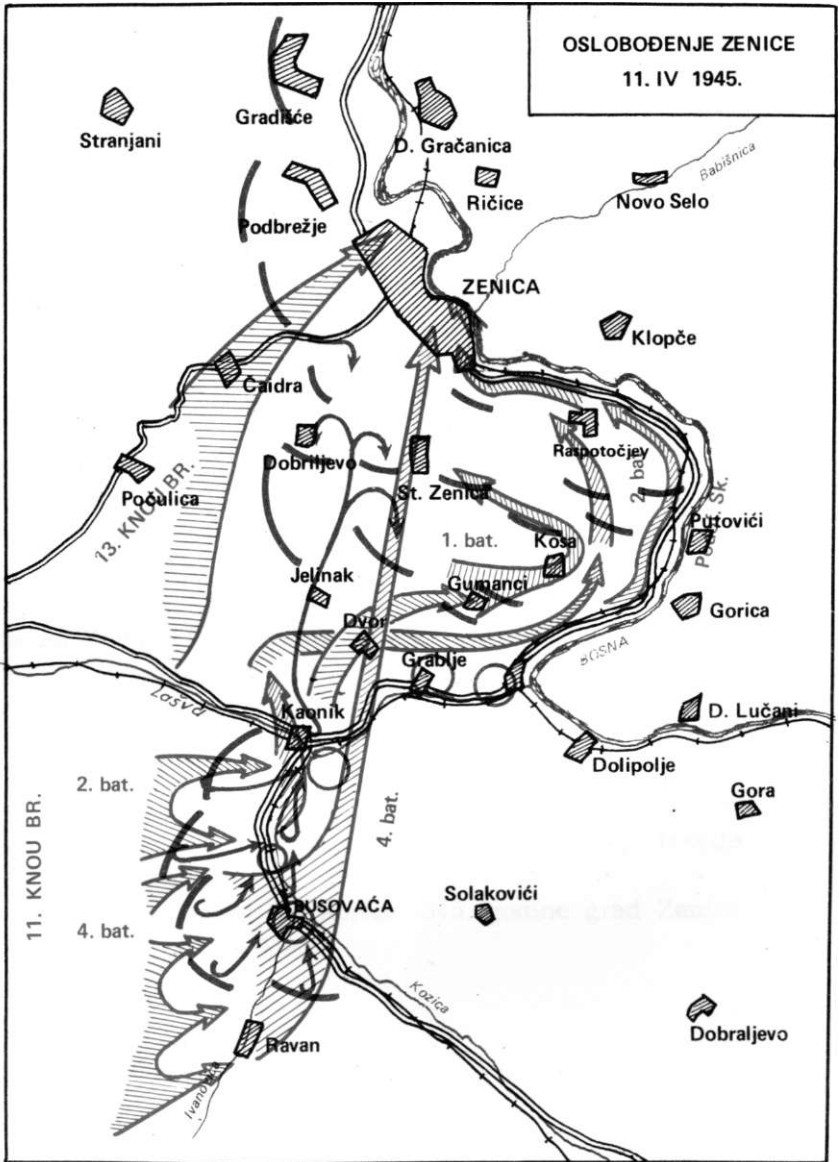
Četvrti bataljon je nastupao desno od 2. bataljona preko sela Saračevice k. 838 u pravcu Stare Zenice.

Drugi bataljon je nastavio gonjenje neprijatelja u toku noći 10/11. aprila prema trg. 748 i željezničkoj stanici Raspotočje.

Jedanaestog aprila 1945. nastavljene su žestoke borbe sa neprijateljem koji se ogorčeno branio nastojeći da po svaku cijenu zadrži dominirajuće objekte Debelu Među — Zagoni — trg. 748 — Janjički Vrh.

Prvi bataljon nezadrživo juriša na neprijatelja u selu Zagoni — k. 748 — Debela Međa i protjeruje ga.

OSLOBOĐENJE ZENICE
11. IV 1945.

Na položaje iza sela Drivuše koje je neprijatelj grčevito branio napao je 2. bataljon i likvidirao neprijatelja.. Potom su zajedničkim napadima 2. i 4. bataljon protjerali neprijatelja sa Saračevice — trg. 957. Poslije ovog uspjeha kada su pali posljednji položaji odbrane Zenice i kada je predstojalo neposredno oslobođenje grada štab brigade je 2. bataljon povukao u brigadnu rezervu.

Borbe su nastavili 1. i 4. bataljon.

Tada komandant Zeničkog sektora ubacuje u borbu tenkovsku četvu i podoficirsku školu.

Prva kreće u borbu podoficirska škola koja prodire preko željezničke stanice Lašva prema Zenici, sustiže u željezničkoj stanici posljednju zaštitnu njemačku jedinicu 920. landesšicen bataljon i nanosi mu teške gubitke u mrtvim i ranjenim. Nijemci bježe pravo u Zenicu, ali u tom momentu dolazi do nesporazuma između tenkovske čete komande Zeničkog sektora čija komanda nije znala da se ispred nje nalazi podoficirska škola i otvara vatru po slušaocima škole prodirući od željezničke stanice Lašve prema Zenici. Podoficirska škola hvata zaklone na obali Bosne i uspjeva da uspostavi vezu sa tenkovima, ali je izgubljeno dragocjeno vrijeme što je 920. njemački bataljon iskoristio da pobjegne u Zenicu. Uveče, 11. april» podoficirska škola i tenkovska četa su prodrli sa juga cestom i prugom u Zenicu istovremeno kada su 4. bataljon preko Stare Zenice, a 1. bataljon preko Raspotočja takođe ušli.

Do 22.00 časova 11. aprila 1945. godine grad Zenica je bio potpuno oslobođen.